

"HAYRAT UL-ABROR" ASARINING DIDAKTIK JIHATLARI**Farg'ona davlat universiteti****filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi****Maxmudova Sarvinozxon Muzaffar qizi**

Annotatsiya: *ushbu maqolada Alisher Navoiy qalamiga mansub "Hayrat ul-abror" dostonining didaktik jihatlari tahlil qilinadi. Asarda ilgari surilgan axloqiy-odobiylar qarashlar, ezgulik va yovuzlik masalalariga munosabat, komil inson tarbiyasi haqidagi g'oyalar, adolat, halollik, sabr, ilm, diyonat kabi qadriyatlarining badiiy talqini ko'rib chiqiladi. Shuningdek, asarning ta'limiy ahamiyati, yoshlar ma'naviy kamolotiga ta'siri va pandu-nasihatlarning tizimining o'ziga xosligi yoritiladi.*

Abstract: *This article analyzes the didactic aspects of the epic poem "Hayrat ul-abror" by Alisher Navoi. The moral and ethical views put forward in the work, the attitude to the issues of goodness and evil, the ideas about the upbringing of a perfect person, the artistic interpretation of values such as justice, honesty, patience, knowledge, and religion are considered. The educational significance of the work, its impact on the spiritual development of young people, and the uniqueness of the system of advice are also highlighted.*

Kalit so'zlar: *Navoiy, Hayrat ul-abror, didaktika, axloq, komil inson, ma'naviyat, adolat, tarbiya, pandu-nasihatlari, tasavvuf.*

Keywords: *Navoi, Hayrat ul-abror, didactics, ethics, perfect person, spirituality, justice, education, advice, mysticism.*

Alisher Navoiy ijodi o'zbek adabiyotining badiiy-ma'rifiy taraqqiyotida beqiyos o'rin tutadi. Shoirning "Xamsa" turkumiga kiruvchi "Hayrat ul-abror" dostoni esa nafaqat badiiy yuksaklik, balki didaktik mazmuni bilan ham alohida ajralib turadi. Asarda insonning ma'naviy yuksalishi, ezgu fazilatlar bilan kamol topishi, adolat va halollikni hayot mezoniga aylantirish zarurati chuqur falsafiy-ma'rifiy ruhda talqin qilinadi. Doston o'z zamonidan boshlab bugungi kungacha tarbiya, axloq va ma'naviy

kamolot masalalarida muhim manba bo'lib kelmoqda. Undagi pandu-nasihatlar, hikmatli baytlar va tasavvufiy qarashlar yosh avlodni ezgulik sari chorlovchi kuchli didaktik asosga ega.

“Hayrat ul-abror” dostonining markazida komil inson konsepsiyasi turadi. Navoiy uchun komillik — nafaqat ilmga, balki axloqiy poklik va ruhiy yetuklikka asoslangan maqomdir. Shoir asar davomida insonni ma'rifat, halollik, sabr va diyonat bilan ziynatlashni asosiy fazilat sifatida ko'rsatadi. Komil insonning jamiyatdagi o'rni, uning boshqalarga namuna bo'lishi, adolatparvarlik bilan yashashi doimo ulug'lanadi. Bu esa asarning yetakchi didaktik yo'nalishlaridan biridir.

Dostondagi didaktik mazmunni mustahkamlaydigan eng muhim vositalardan biri — hikoyatlar tizimidir. Navoiy har bir bobda muayyan axloqiy g'oyani quruq nasihat shaklida emas, balki hayotiy voqea asosida berishi orqali o'quvchi ongiga kuchli ta'sir o'tkazadi. Hikoyatlar inson psixologiyasiga mos tarzda qurilgan bo'lib, unda ezgulikning yengishi, yomonlikning oqibati, adolatning ustuvorligi amaliy misollar orqali ko'rsatiladi.

Navoiy bu hikoyalar orqali quyidagi didaktik maqsadlarga erishadi:

Xulosa chiqarish ko'nikmasini shakllantirish – o'quvchi voqea asosida mustaqil fikrlashga undaladi.

Pand-nasihatni isbotlash – har bir hikoya oxirida aniq ma'naviy xulosa mavjud.

Obrazlar orqali ta'siriylikni oshirish – adabiy qahramonlar xarakteri didaktik g'oyani jonlantiradi.

Hayotiy misollar orqali tarbiya berish – voqea sodda, real hayotga yaqin bo'lgani sabab o'quvchi uchun tushunarli bo'ladi.

Masalan, zolim hukmdor, dono pir, saxovatli inson yoki hirsga berilgan shaxslar haqidagi hikoyalar orqali Navoiy jamiyatdagi ijtimoiy-axloqiy munosabatlarni badiiy vosita yordamida yoritadi. Bu esa asarni nafaqat adabiy, balki pedagogik manba sifatida ham qimmatli qiladi.

Dostonda axloq masalasi keng ko'lamda yoritilgan. Navoiy insondagi manfiy fazilatlar — kibr, hirs, nafs, jaholatni qoralar ekan, bunga qarshi ezgulikka asoslangan

sifatlarni qarshi qo'yadi. Shoir o'quvchini halollik, sadoqat, saxovat, tavoze' kabi fazilatlarni egallashga undaydi. Qahramonlar xarakteri orqali berilgan nasihat va hikmatlar dostonning har bobida o'z ifodasini topadi.

Asarda adolat eng yuksak axloqiy mezon sifatida talqin etiladi. Shoir adolatning davlat boshqaruvida ham, insonlar o'rtasidagi munosabatda ham hal qiluvchi o'ringa egaligini ta'kidlaydi. "Adolat qilgan podshohning davlati mustahkam bo'ladi" degan g'oya dostonda markaziy ta'limiy xulosalardan biri sifatida keladi. Bu pandu-nasihatlarining barchasi yoshlarni adolatparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Navoiy nazarida ma'rifat — insonni zulmatdan nurga yetaklovchi kuchdir. Shoir ilmning foydasini, jaholatning zararini ko'rsatib, doimo ilm izlashni, o'qish va tafakkur qilishni ulug'laydi. Asardagi ko'plab hikmatli baytlar ilmning ta'limiy va tarbiyaviy kuchini ochib beradi. Bu jihat "Hayrat ul-abror"ni ma'rifiy meros sifatida yanada ahamiyatli qiladi.

Dostonda tasavvufiy g'oyalar ham muhim o'rin tutadi. Navoiy insonni nafsdan poklanishga, ruhiy kamolotga yetishga chaqiradi. Sabr, qanoat, shukr, tavba kabi tushunchalar tasavvufiy ruhda talqin qilinib, ular orqali insonning ichki dunyosini tozalash g'oyasi ilgari suriladi. Tasavvufning maqsadi — insonni Allohga yaqinlashtirish, uni ezgulik sari boshlash bo'lgani sababli bu qarashlar dostonning didaktik asosini yanada mustahkamlaydi.

"Hayrat ul-abror"da pand-nasihatlar bevosita quruq ko'rsatma shaklida emas, balki hikoyatlar, qissa va obrazlar orqali beriladi. Bu usul asarni o'quvchi uchun qiziqarli, ta'sirchan va o'qilishi oson qiladi. Hikoyatlar orqali hayotiy voqealar misolida muayyan xulosa chiqarishga undalishi — asarning didaktik qiymatini oshiradi. Navoiy didaktikani san'at bilan uyg'unlashtirib, o'gitlarni badiiy mahorat asosida yetkazadi.

"Hayrat ul-abror" — Navoiy ijodining yuksak ma'rifiy namunasi bo'lib, undagi didaktik qarashlar bugungi kun uchun ham dolzarb. Asarda komil inson tarbiyasi, axloqiy poklik, adolat, ilm va ma'rifatni ulug'lash, tasavvufiy kamolotga intilish kabi g'oyalar teran badiiy tasvirlangan. Doston nafaqat mumtoz adabiyot namunasi sifatida,

balki yoshlar ma'naviyatini shakllantiruvchi muhim tarbiyaviy manba sifatida o'rganilishi lozim. Shoirning hikmatlari ezgulik sari chorlovchi, insonni yuksaltiruvchi kuchga ega bo'lib, bugungi ta'lim jarayonida ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Navoiy, Alisher. "Hayrat ul-abror". – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti.
2. Navoiy asarlari bo'yicha ilmiy izohlar to'plami. – Toshkent, 2010.
3. Yo'ldoshev, Q. Mumtoz adabiyot poetikasi. – Toshkent: Fan, 2005.
4. Qosimov, B. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 1998.
5. Gulomov, A. Navoiy dostonlarining badiiy olami. – Toshkent, 2014.